

فهرست مطالب

- فصل اول: (حقوق جزای عمومی) (۱) ۱۳
- مبحث اول: کلیات ۱۴
- گفتار اول: تقسیمات حقوق جزای داخلی ۱۴
- گفتار دوم: تعریف حقوق جزا عمومی ۱۴
- گفتار سوم: ویژگی‌های حقوق جزا ۱۴
- گفتار چهارم: منابع حقوق جزا ۱۵
- گفتار پنجم: جرم و عناصر تشکیل دهنده آن ۱۶
- بند اول: تعریف جرم ۱۶
- بند دوم: عناصر تشکیل دهنده جرم ۱۶
- مبحث دوم: عنصر قانونی ۱۷
- گفتار اول: قلمرو قوانین کیفری در مکان (اصول تعیین کننده صلاحیت کیفری) ۲۳
- بند اول: صلاحیت سرزمینی ۲۳
- بند دوم: صلاحیت شخصی ۲۶
- بند سوم: اصل صلاحیت واقعی ۳۲
- بند چهارم: صلاحیت جهانی (بین‌المللی) ۳۶
- گفتار دوم: عوامل موجهه جرم ۳۹
- بند اول: امر قانونی مقام ذی صلاح ۳۹
- بند دوم: حکم قانون ۴۲

- ۴۲..... بند سوم: اجازه قانونی
- ۴۳..... بند چهارم: ارتکاب عمل برای اجرای قانون اهم
- ۴۴..... بند پنجم: دفاع مشروع
- ۵۲..... بند ششم: ضرورت (اضطرار)
- ۵۶..... بند هفتم: رضایت
- ۵۶..... مورد اول: عمل جراحی یا طبی
- ۵۹..... مورد دوم: عملیات ورزشی
- ۶۲..... مبحث سوم: عنصر مادی
- ۶۲..... گفتار اول: اجزای عنصر مادی
- ۶۴..... گفتار دوم: تقسیم‌بندی جرایم از لحاظ ساختار
- ۶۵..... گفتار سوم: تقسیم‌بندی جرایم از حیث طول زمان ارتکاب جرم
- ۶۶..... گفتار چهارم: مراحل ارتکاب جرم
- ۷۸..... مبحث چهارم: عنصر معنوی
- ۷۸..... گفتار اول: عنصر معنوی در جرایم عمدی
- ۸۳..... گفتار دوم: عنصر معنوی در جرایم غیر عمدی
- ۸۷..... فصل دوم: (حقوق جزای عمومی ۲)
- ۸۸..... مبحث اول: مرتکب جرم
- ۸۹..... گفتار اول: فاعل
- ۹۱..... گفتار دوم: شرکت در جرم
- ۹۴..... گفتار سوم: معاونت در جرم
- ۹۵..... بند اول: تعریف معاونت
- ۹۶..... بند دوم: شرایط تحقق معاونت
- ۱۰۱..... بند سوم: مجازات معاون جرم
- ۱۰۱..... فرض اول: وجود مجازات خاص در شرع یا قانون
- ۱۰۲..... فرض دوم: عدم وجود مجازات خاص در شرع یا قانون
- ۱۰۷..... بند چهارم: سردستگی

- ۱۰۹ ..... مبحث دوم: مسئولیت کیفری
- ۱۱۱ ..... گفتار اول: شرایط مسئولیت کیفری
- ۱۱۲ ..... گفتار دوم: اسباب مانع مسئولیت کیفری
- ۱۱۳ ..... بند اول: علل تام
- ۱۳۵ ..... بند دوم: علل نسبی رافع مسئولیت
- ۱۴۱ ..... فصل سوم: (حقوق جزای عمومی ۳)
- ۱۴۲ ..... مبحث اول: مجازات‌ها
- ۱۴۲ ..... گفتار اول: مجازات‌های اصلی
- ۱۵۲ ..... گفتار دوم: مجازات تکمیلی
- ۱۵۹ ..... گفتار سوم: مجازات تبعی
- ۱۶۷ ..... مبحث دوم: نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها
- ۱۶۷ ..... گفتار اول: موارد تخفیف و معافیت از مجازات
- ۱۶۷ ..... بند اول: معاذیر قانونی
- ۱۶۸ ..... بند دوم: معاذیر قضایی
- ۱۷۶ ..... گفتار دوم: مجازات‌های جایگزین حبس
- ۱۸۲ ..... گفتار سوم: تشدید مجازات
- ۱۸۲ ..... بند اول: کیفیات مشدده خاص
- ۱۸۳ ..... بند دوم: کیفیات مشدده عام
- ۱۸۳ ..... مورد اول) تعدد در جرایم مستوجب حد
- ۱۸۵ ..... مورد دوم) تعدد در جرایم مستوجب حد با قصاص
- ۱۸۶ ..... مورد سوم) تعدد در جرایم مستوجب قصاص
- ۱۸۸ ..... مورد چهارم) تعدد در جرایم مستوجب حد یا قصاص با تعزیر
- ۱۹۱ ..... مورد پنجم) تعدد در جرایم تعزیری
- ۱۹۱ ..... ۱. تعدد معنوی یا اعتباری
- ۱۹۳ ..... ۲. تعدد مادی یا واقعی
- ۲۰۵ ..... گفتار چهارم: تعویق صدور حکم

- گفتار پنجم: تعلیق مجازات ۲۰۹
- گفتار ششم: نظام آزادی مشروط ۲۱۸
- گفتار هفتم: نظارت الکترونیکی ۲۲۴
- گفتار هشتم: نظام نیمه آزادی ۲۲۶
- گفتار نهم: سقوط مجازات و زوال محکومیت کیفری ۲۲۸
- منابع: ۲۴۸

avabook.com

مبحث اول: کلیات

گفتار اول: تقسیمات حقوق جزای داخلی

حقوق کیفری رشته‌ای از حقوق عمومی داخلی است و به تنظیم روابط فرد با دولت می‌پردازد^۱ و تقسیماتش به شرح زیر است:

۱- حقوق جزای عمومی: حقوق کیفری عمومی به مطالعه قواعد کلی و مشترک جرایم و مجازات‌ها می‌پردازد. به طور کلی شروط تحقق بزه و عناصر جرم (عنصر قانونی، مادی و روانی) در ابواب حقوق کیفری عمومی مطالعه می‌شود.^۲

۲- حقوق جزای اختصاصی: حقوق کیفری اختصاصی به مطالعه و چگونگی اصول کلی حقوق کیفری نسبت به هر یک از جرایم خاصی که در نصوص مختلف قانون آمده است می‌پردازد.^۳

۳- آیین دادرسی کیفری: ماده ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رای، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه وضع می‌شود.»

گفتار دوم: تعریف حقوق جزا عمومی

در یک تعریف کلی حقوق جزای عمومی به تفسیر و بررسی مجموعه قوانین، مقررات و قواعدی اطلاق می‌گردد که نظم عمومی را تأمین می‌کند.^۴

گفتار سوم: ویژگی‌های حقوق جزا

الف) وجود ضمانات اجراهای خاص: این ضمانت اجراها یا به‌صورت مجازات است یا اقدامات تأمینی و تربیتی.

^۱- اردبیلی، حقوق جزای عمومی، جلد ۱، انتشارات میزان، چاپ سی ام، سال ۹۲، ص ۵۳

^۲- همان، ص ۶۴

^۳- همان، ص ۶۶

^۴- نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، انتشارات دادآفرین، چاپ ششم، ص ۱۸

ب) آمره بودن (الزامی بودن) قوانین کیفری: در حقوق جزا قواعد اختیاری و تکمیلی وجود ندارد و افراد نمی‌توانند برخلاف آن با یکدیگر توافق نمایند.

پ) کلی و عام بودن قوانین کیفری: به معنای تساوی تمام افراد در مقابل قانون است.

ت) سرزمینی و شخصی بودن قواعد حقوق جزا: منظور از سرزمینی بودن قواعد حقوق جزا، اجرای قوانین کیفری در نقاطی است که تحت سلطه و حاکمیت دولت قرار دارد و منظور از شخصی بودن قواعد حقوق جزا آن است که قوانین کیفری در مورد اتباع ایرانی، اعم از اینکه در کشور ساکن باشند یا در خارج، قابل اجرا می‌باشد.^۱

گفتار چهارم: منابع حقوق جزا

منظور از منابع حقوق جزا، نصوص قابل استنادی است که متضمن قاعده‌ای از قواعد کیفری باشد.^۲

^۱- گلدوزیان، ایرج، پایسته‌های حقوق جزای عمومی، نشر میزان، چاپ سیزدهم، ص ۳۰ و ۳۱

^۲- اردبیلی، پیشین، ص ۱۸۵

◆◆◆ نکته

برخی از حقوق دانان (منابع فقهی) را جزو منابع فرعی حقوق جزا^۱ و برخی دیگر جزو منابع اصلی می‌دانند.^۲

گفتار پنجم: جرم و عناصر تشکیل دهنده آن

بند اول: تعریف جرم

ماده ۲ ق.ا. در مقام تعریف جرم مقرر می‌دارد «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می‌گردد». درج عبارت «رفتار» در ماده اقدام صحیحی از جانب مقنن است اما در ادامه محدود کردن رفتار به «فعل» و «ترک فعل» همچنان قابل انتقاد خواهد بود چرا که عنصر مادی جرایم محصور در فعل و ترک فعل نمی‌باشد.^۳

بند دوم: عناصر تشکیل دهنده جرم

- ۱- **رکن قانونی:** وصف مجرمانه باید به تعیین قانون باشد.^۴ (بنابراین تحقق جرم منوط به نص صریح قانون است)^۵
- ۲- **رکن مادی:** عمل خارجی انسان است. شامل تحقق عملیات خارجی حاکی از رفتار مجرمانه می‌باشد.^۶
- ۳- **رکن معنوی:** رفتار مجرمانه باید همراه با قصد مجرمانه (عمدی) یا تقصیر جزایی (غیر عمدی) باشد.^۷

^۱- همان، ص ۲۰۲؛ همچنین ر.ک. گلدوزیان، پیشین، ص ۴۳

^۲- نوربها، پیشین، ص ۴۰

^۳- آقایی نیا، حسین، تقریرات کلاسی درس حقوق جزای اختصاصی، دوره دکترا حقوق جزا و جرم شناسی، نیمسال دوم

۹۲-۹۳

^۴- گلدوزیان، پیشین، ص ۷۹

^۵- اردبیلی، پیشین، ص ۱۸۰

^۶- گلدوزیان، پیشین، ص ۷۹

^۷- اردبیلی، پیشین، ص ۱۸۰

مبحث دوم: عنصر قانونی

• عنصر قانونی یعنی اینکه عمل ممنوعه در قانون پیش‌بینی شده باشد. ماده ۲ و ماده ۱۲ قانون مجازات اسلامی ناظر بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌هاست.

• اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، یعنی اینکه هیچ عملی جرم نیست مگر اینکه در قانون برای آن مجازات پیش‌بینی شده باشد.

• اصل قانونی بودن از یافته‌های مکتب کلاسیک و از دیدگاه‌های بکاربا و منتسکیو ناشی می‌شود.^۱

• اصل قانونی بودن در ایران نخستین بار در سال ۱۳۲۵ در قانون اساسی پذیرفته شد.^۲

• اصل قانونی بودن از شرایط لازم برای تحقق جرم است اما شرط کافی نیست. (یعنی باید عنصر معنوی و عنصر مادی نیز وجود داشته باشد)

• اصل قانونی بودن دادرسی کیفری در کنار اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها عنوان فصل چهارم از بخش اول کتاب کلیات^۳ به خود اختصاص داده است. ماده ۱۲ ق.م.ا.م شامل بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و دادرسی کیفری است که مقرر می‌دارد: «حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آنها باید از طریق دادگاه صالح، به موجب قانون و با رعایت شرایط کیفیات مقرر در آن باشد».

• اصل قانونی بودن در اسلام: در اسلام، منابع زیر حاکی از لزوم (وجود) عنصر قانونی برای تحقق جرم می‌باشد:^۴

۱- لا یُکَلِّفُ اللهُ نَفْساً اِلَّا مَا اَتَتْهَا (خداوند هیچ کس را جز به آنچه توانایی دارد تکلیف نمی‌کند)^۵
 ۲- و ما کُنَّا مُعَذِّبِینَ حَتّٰی نَبْعَثَ رَسُوْلًا (ما هیچ کس را پیش از برانگیختن پیامبر به کیفر نمی‌رسانیم)^۶

۳- قاعده قبح عقاب بلا بیان (قبح است مجازات کردن، قبل از اینکه بیان شود)

۴- حدیث رفع

۵- اصل اباحه

۶- قاعده درأ

^۱- همان، ص ۱۸۱

^۲- همان؛ همچنین اصل قانونی بودن در اصول ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۱۶۶ و ۱۶۹ قانون اساسی نیز پیش‌بینی شده است (ر.ک. گلدوزیان، حقوق جزای عمومی، جلد ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ نهم، سال ۸۵ ص ۳۱۲ و ۳۱۳)

^۳- گلدوزیان، محشای قانون مجازات اسلامی، انتشارات مجد، چاپ اول، سال ۹۲، زیر نویس شماره ۳ ماده ۱۰ ق.م.ا.

^۴- آیه ۷ از سوره طلاق

^۵- آیه ۱۵ از سوره اسراء